
MIODRAG SIMIĆ

SREDNJE ŠKOLE U BEOGRADU 1941-1944.

Okupacija Jugoslavije posle kratkotrajnog Aprilskog rata i njeno komadanje odmah posle toga, označili su prestanak rada škola, koji je započeo prekidom nastave u mnogim školama još od 27. marta 1941. godine

Situacija u Srbiji i Beogradu bila je veoma nepovoljna. Teritorija Srbije, pa i sam Beograd, postali su stecište desetine hiljada izbeglica: Beograd postaje tranzitna stanica, a znatan deo izbeglica tu i ostaje.

U Srbiju i Beograd počinju da pristižu prve izbeglice već u maju mesecu, i to: iz Bačke, iz Srema, Bosne i iz cele »Nezavisne države Hrvatske«. U njoj, specijalnom uredbom Ante Pavelića od 19. aprila 1941. godine, Srbi i Jevreji su stavljeni van zakona. Do kraja maja meseca, prema podacima Komesarijata Ministarstva unutrašnjih poslova, u Beograd je bilo prebeglo preko 5.000 lica. U tom vremenskom periodu su nemački okupatori pristupili iseljavanju Slovenaca, iz anektiranog dela Slovenije u Srbiju.

Kratkotrajni Aprilski rat imao je najteže posledice za Beograd, na koji je bačeno na hiljade tona bombi, od kojih je stradao znatan broj stanovništva, a i materijalne štete su bile veoma velike.

Bombardovanjem je uništeno više desetina javnih zgrada, među kojima zgrada Narodne biblioteke, kao i veliki broj školskih zgrada. Pored toga, okupator je niz školskih zgrada pretvorio u svoje kasarne ili druge punktove.

Obrazovanje vlade Milana Nedića od strane okupatora, 29. avgusta 1941. godine, bio je pokušaj da se narod u Srbiji stavi pod svestranu kon-

trolu, kako okupatora tako i njegovih pomagača.

Ideja o nastavku rada škola postala je posebno aktuelna od početka ustanka i uopšte otpora, kada je sve veći broj srednjoškolaca i omladine sve masovnije učestvovao u otporu protiv okupatora.

O nastavku rada škola nije se mislilo s ciljem da se prekinuto đачko školovanje, te i započeti proces školovanja omladine nastavi. Rad škola imao je pre svega za cilj da omladina bude nadohvat ruke okupatoru i izdajničkoj vladi, da se na nju vrši sistematski uticaj, idejni i politički, i da se u slučaju potrebe omladina može koristiti i u druge svrhe.

U beogradskim srednjim školama osećala se pred Aprilski rat posebna živost. Ona se ogledala u povećanoj zainteresovanosti za mesto srednjoškolske omladine u društvu, o njenim daljim perspektivama, o modernom uređenju društva itd.

Literarne družine, koje već 1938/39. godine prelaze u ruke naprednih omladinaca — a one su radile u većini beogradskih srednjih škola — postaju političkom tribinom, stvarajući nove odnose i klimu u školi.

Nikakvi progoni, kažnjavanja i izbacivanja iz škola nisu mogli zaustaviti interesovanje omladine za politička pitanja.

Konzervativni nastavnici, direktori škola i službenici Ministarstva prosvete preduzimali su »mere protiv uvlačenja politike u srednje škole«.¹⁾

Omladina je ustalasana i pokrenuta novim zbivanjima u svetu pred Drugi svetski rat i naročito aktivizirana od strane KPJ.

U periodu konsolidacionog i organizacionog učvršćenja KPJ poklonjena je velika pažnja u radu sa omladinom, koja je bila neposredni izvor kadrova za Partiju.

Pred obnovljenom organizacijom SKOJ-a bili su veliki zadaci, na vaspitanju omladine u duhu borbe protiv fašizma, za demokratiju, progres u svetu i mir. Škole su bile pogodno tle za to, i dolazi do stvaranja organizacija SKOJ-a u njima, a skoro svaki razred u srednjim školama ima svoj razredni aktiv.

¹⁾ Jovan Marjanović, „Beogradski srednjoškoleci u leto 1941. godine“, „Narodna omladina“, br. 7—8/51, str. 11, Beograd, 1951.

Ova politika srednjoškolske omladine bila je vezana sa političkim zahtevima radnih ljudi. Mnoge akcije izražavale su raspoloženje protiv tadašnje vlade Milana Stojadinovića, koja je radila na približavanju Jugoslavije fašističkim zemljama. Otpor protiv vlade i njene unutrašnje i spoljne politike izrasta u snažan anti-fašistički pokret.

O nemoći državnih organa da suzbiju komunistički pokret među srednjoškolskom omladinom, najbolje govori činjenica što Ministarstvo prosvete u toku 1938. godine propisuje i poseban pravilnik o suzbijanju komunističke i druge razorne propagande među školskom omladinom. U tom cilju nalaže se »razrednim starešinama da dva puta godišnje pregledaju stanove svojih učenika, a da nastavnici srpskohrvatskog jezika obrate pažnju na sadržinu pismenih i domaćih zadataka.«²⁾

Revolucionarno raspoloženje mlade generacije napredna omladina razvija kroz nove đačke listove »Zora« i »Novi srednjoškolac«.

Srednjoškolci — skojevci imaju zadatak da vode ujedno i borbu protiv reakcionarnih omladinskih družina, formiranih pod uticajem »Srpskog kulturnog kluba« i Ljotićevog »Zbora«, sa čijim je pripadnicima često dolazilo i do fizičkih obračuna.

Ovaj otpor revolucionarne omladine prema režimijama ogledao se i u drugim formama rada. Kao primer može nam poslužiti jedan slučaj iz VI muške realne gimnazije, koja je kao i druge gimnazije, neke u manjoj a neke u većoj meri, imala u svojim redovima pripadnike Ljotićevog »Zbora«: »Član ove organizacije učenik Stevan Čuruvija dolazio je u školu naoružan. Napredni omladinci sa progresivnim profesorima uspeali su kod direktora da imenovanog isključe iz škole.«³⁾

Srednjoškolski pokret Beograda zauzima vidno mesto kako u pripremi tako i samoj revoluciji. Njegov rad se može posmatrati u sklopu dve faze: prva, period snažnog zamaha i uspeha 1939—1941. godine, i druga, pripreme za borbu i borbe protiv okupatora 1941—1942. godine.

Osnovni zadaci SKOJ-a objavljeni su u listu »Proleter« u maju 1937. godine. Svojom aktivnom politikom, CK SKOJ-a iz 1938. godine okuplja već oko 6—7.000 mladića i devojkica.

²⁾ Branislav Gligorijević, „Druga beogradska gimnazija između dva svetska rata, 1918—1941. godine“, Sto godina Druge beogradske gimnazije, Beograd 1970, str. 85.

³⁾ Monografija VI muške gimnazije u Beogradu (u rukopisu), str. 8.

Rad školskih jezgara SKOJ-a karakteriše raznovrsnost sadržaja: počev od dačkih družina i predavanja, priredbi i žureva, rodendana i slava, — da bi se kroz sve te oblike razvijala svest mlade generacije o njenom mestu i ulozi u omladinskom pokretu.

Rezultati su evidentni već u školskoj 1938—1939. godini, kada sve dačke družine prelaze u ruke napredne omladine, što je pružalo široke mogućnosti za legalni rad.

Jedna od formi okupljanja i povezivanja srednjoškolske omladine u 1939—1940. godini bilo je stvaranje Saveza trezvene mladeži, Jadranske straže, Ferijalnog saveza i Podmlatka Crvenog krsta. Omladina se okupljala jer su programi bili veoma zabavni, sveobuhvatni i nadasve idejni.

Omladinski pokret Beograda, naročito pred rat, koristi izlete kao pogodnu formu zblizavanja radničke i srednjoškolske omladine. Na izletu osmoseptembarskom u Košutnjaku 1940. godine, pod organizacijom MK KPJ, bilo je prisutno više hiljada mladića i devojaka. U jeku programa policija vrši masakr nedužne omladine, i pada više žrtava. Među njima i dva srednjoškolca: Slavko Dinović⁴⁾ i Brando Petruševski, učenik VI muške realne gimnazije u Beogradu.

U novoj školskoj 1940—1941. godini u srednjim školama se oseća uticaj fašizma. Pored ostalog, uvedeno je od prvog razreda učenje nemačkog jezika sa tri časa nedeljno, a francuskog jezika od trećeg razreda sa tri časa nedeljno. Do ovih promena nemački jezik se učio od trećeg razreda a francuski od prvog razreda. Takođe se određuje i broj jevrejske dece za upis u prvi razred.⁵⁾

Ovi razlozi motivišu rukovodstvo srednjoškolske organizacije da uputi poziv omladini za vođenje borbe protiv fašizacije škola, a za ostvarivanje jedinstva u pripremama za predstojeće događaje, kako sugerira KPJ svojim istorijskim odlukama V zemaljske konferencije, održane u jesen 1940. godine u Zagrebu.

Na vest o potpisivanju Trojnog pakta, učenici mnogih gimnazija odbijaju to jutro da uđu u odeljenja: ova akcija praktično označava i kraj

⁴⁾ Izveštaj tehničke, radničko-tehničke, majstorsko-de-lovodske, industrijsko-tekstilne škole u Beogradu 1946—1947. godine, str. 19.

— Slavko Dinović je 1940—1941. godine učenik I razreda Srednjotehničke škole u Beogradu i član Omladinskog društva „Tehničar“, koje se isticalo u akcijama protiv nenarodnog režima.

⁵⁾ Izveštaj VII muške gimnazije za školsku 1940—1941. godinu, str. 24.

školske 1940—1941. godine, jer se neposredno posle ovog događaja »raspuštaju sve srednje škole na neodređeno vreme zbog spoljnopolitičke situacije«. ⁶⁾

Raspuštanje škola nije značilo i prekid kontakta među učenicima. SKOJ se angažuje na stalnom povezivanju učenika-srednjoškolaca i pripremi za događaje koji predstoje.

U toku 26. i 27. marta srednjoškolska omladina po prvi put otvoreno učestvuje u demonstracijama, javno izražavajući svoju spremnost da brani otadžbinu. Do tog vremena KPJ nije dozvoljavala da srednjoškolci idu na demonstracije zbog mogućnosti pucanja u demonstrante.

Posle završenih demonstracija i izvršenog vojnog puča, 28. marta došli su »svi učenici na redovnu nastavu«⁷⁾, ona se u mnogim školama nije ni održala i praktično tog dana počinje i prekid nastave.

OBNOVA RADA ŠKOLA U 1941. GODINI

Nastavak školske 1940—1941. godine

U cilju obnove rada škola na teritoriji uže Srbije posle aprilske katastrofe — govori nam odluka Komesara Ministarstva prosvete, od 10. maja 1941. godine — »svi direktori i nastavnici srednjih, građanskih i učiteljskih škola moraju biti na dužnosti u svojim mestima službovanja, i preduzeti sve da bi škole počele sa radom«. ⁸⁾

U kvislinškoj štampi počinju da se objavljuju obaveštenja o početku rada škola i redovne nastave, koja je u pojedinim školama bila obustavljena još 27. marta 1941. godine. Prva informa-

⁶⁾ Državna treća ženska gimnazija, Beograd, zapisnici sa sednica nastavničkog saveta za školsku 1940—1941. godinu, zapisnik sednice nastavničkog saveta od 1. aprila 1941. godine. Iz analize zapisnika da se videti da je rat na vidiku. Pomoćnik direktora referiše o raspuštanju škola na neodređeno vreme zbog spoljnopolitičke situacije. Naređuje da profesori ne odlaze iz mesta službovanja. Da se ocene unesu kao zaključene u rubrike, dok će se matura polagati kad to prilike dozvole. Ovo su zaključci sa savetovanja kod pomoćnika ministra prosvete održanog na dan 31. marta 1941. godine.

⁷⁾ Jovan Marjanović, „Druga gimnazija u periodu rata i oslobodilačke borbe 1941—1944. godine“, Sto godina Druge beogradske gimnazije 1870—1970, Beograd, 1970, str. 91.

⁸⁾ „Novo vreme“, 17. maj 1941. godine. — Ova odluka se ne odnosi na teritorije koje drže Bugari posle aprilskog rata, već samo na predkumanovsku Srbiju.

cija o početku redovne nastave u Srednjotehničkoj školi objavljena je 19. maja 1941. godine.⁹⁾

Do kraja meseca maja i osnovne škole obaveštavaju o početku rada, odnosno nastavku prekinute školske godine, izazvane aprilskim ratom. U pojedinim školama nije mogao biti nastavljen rad, već su deca prebacivana u druge škole. To se dešavalo u slučajevima rušenja školskih zgrada, njihovog oštećenja, ili njihovog zauzimanja od strane neprijateljske vojske.

Štampa izveštava javnost da »...po našem zakonu i odluci nemačkih vlasti, ostaje na snazi i dalje da učenici IV razreda gimnazije na završetku školske godine polažu malu maturu, a učenici VIII razreda gimnazije veliku maturu. Svršeni učenici IV razreda osnovne škole u obavezi su da polažu prijemni ispit za pohađanje gimnazije.«¹⁰⁾ Najverovatnije je, iznosi se u obaveštenjima, da će učenici IV i VIII razreda pohađati jedno kratko vreme nastavu, pa zatim izići na polaganje mature.

Komesarska vlada Aćimovića odredila je da se polaganje maturalnih ispita u srednjim školama obavi krajem juna i početkom jula meseca.

Direktiva Partije bila je da svi maturanti aktivisti »treba i moraju da polažu maturu.«¹¹⁾ Marko Nikezić je ovu direktivu preneo srednjoškolskom rukovodstvu SKOJ-a. Mnogi pojedinci imali su suprotno mišljenje, smatrali su da ne treba izlaziti na polaganje mature, zato što se ispiti odvijaju u periodu progona komunista posle napada Nemačke na Sovjetski Savez. Tako je prilikom polaganja mature u Srednjotehničkoj školi u Beogradu, uhapšen maturant Bogdan Velašević, denunciran od učenika Janjića, koji je doveo policiju u školu da ga uhapsi.

U cilju što uspešnije »realizacije« završetka školske godine, objavljuje se odluka komesara Ministarstva prosvete o završetku školske godine.¹²⁾ Obaveštenja upozoravaju i privatne uče-

⁹⁾ „Novo vreme“, 16. maj 1941. godine. — Na osnovu iznete informacije da se videti, da se redovna nastava već odvija 16. maja na Likovnoj akademiji.

¹⁰⁾ „Novo vreme“, 19. maj 1941. godine.

¹¹⁾ Vojislav Nanović, „Aktivnost srednjoškolske organizacije SKOJ-a u Beogradu u periodu od 6. aprila do novembra 1941. godine“, Godišnjak grada Beograda, knjiga VIII, Beograd, 1961, str. 113.

¹²⁾ Odluka komesara Ministarstva prosvete II br. 3368, od 24. maja 1941. godine. — Na osnovu pomenute odluke, učenici koji su 1940/41. sa uspehom svršili IV razred gimnazije neće polagati niži tečajni ispit u gimnaziji, odnosno, završni ispit u građanskoj školi. Ovaj ispit polagaće samo oni učenici koji su u školskoj 1939/40. godini na nižem tečajnom ispitu, odnosno završnom ispitu odbijeni. Za učenike VIII razreda gimnazije obrazovaće se po mogućnosti tečajevi iz maturalnih predmeta.

nike »o polaganju popravnih ispita i velike mature«. ¹³⁾ Tako privatna škola »Hajduković« izveštava »sve redovne i privatne učenike da je nastava počela u svim razredima«. ¹⁴⁾

Kada je reč o obnovi rada škola posle Aprilskog rata, treba pre svega poći od toga koliki je bio broj škola pre Aprilskog rata, koliko je školskih zgrada oštećeno i onesposobljeno za dalju nastavu, bilo rušenjem ili zauzimanjem školskih zgrada od strane okupatorske vojske.

Neposredno pred Aprilski rat bilo je u Beogradu i njegovoj bližjoj okolini 40 osnovnih škola. 14 osnovnih škola je manje ili više oštećeno, dok je potpuno bila razorena i uništena Osnovna škola »Zmaj Jovan Jovanović«, Bosanska 32, Savamala.

Ostale osnovne škole služile su za izvođenje nastave koja nije bila ni redovna ni regularna. U zgradama tih škola nastava se održava u nekoliko smena, za nekoliko škola; takođe i srednje škole održavaju nastavu u prostorijama osnovnih škola.

Zgrade gimnazija bile su u sličnoj, ako ne možda i u težoj situaciji od osnovnih škola. Pred Aprilski rat u Beogradu je postojala 21 gimnazija. Posle Aprilskog rata nastava se nije mogla izvoditi u zgradama 12 gimnazija, koje su bile razrušene, oštećene ili pak zauzete od strane neprijateljske vojske. Potpuno razrušene bile su zgrade II i VIII muške realne gimnazije. ¹⁵⁾

Obaveštenja putem sredstava za informisanje puna su hvale za okupatora zbog obnove rada škola. »Pošto je nekoliko gimnazija dobrotom nemačkih vojnih vlasti ustupljeno za rad učenicima beogradskih škola, objavljuje se sledeće: Niži tečajni ispit redovnih i privatnih učenika, koji su 1939/40. godine odbijeni na godinu dana, obaviće se 10, 13, 14. i 15. juna 1941. godine. Viši tečajni ispit obaviće se 16, 17. i 18. juna — pismeni ispit, a usmeni ispit počinje 20. juna«. ¹⁶⁾

¹³⁾ „Novo vreme“, 26. maj 1941. godine. — Privatni učenici koji prijave da polažu razredni ispit iz jednog ili dva predmeta, i uz to viši tečajni ispit, polagaće u junu. Ostali privatni učenici polagaće u avgustu mesecu.

¹⁴⁾ „Novo vreme“, 3. jul 1941. godine.

¹⁵⁾ U zgradi Druge muške realne gimnazije bila je smeštena i IX muška realna gimnazija, a u zgradi Učiteljske škole, bila je smeštena VIII muška realna gimnazija.

¹⁶⁾ „Novo vreme“, 4. jun 1941. godine.

S obzirom na to da se u Beogradu i u Srbiji nalazi veliki broj učenika, koji su došli iz drugih krajeva Jugoslavije, štampa upozorava: »Pažnja učenicima srednjih škola — izbeglicama! Svi učenici srednjih škola, koji su izbegli sa teritorije van Srbije, a do danas se nisu prijavili ni jednoj školi, neka se odmah prijave najbližoj gimnaziji, odnosno građanskoj školi«. ¹⁷⁾

Štampa objavljuje i broj učenika, što treba da simboliše redovno stanje i normalizaciju u nastavi. Iznosi se podatak da »Beograd ima preko 20.000 đaka narodnih škola. U njemu ima 35 državnih i 5 privatnih osnovnih škola, sa 553 odeljenja i sa 20.152 učenika. Rad u školama obnovljen je 12. maja sa nastavom u 154 odeljenja i sa 5.084 učenika«. ¹⁸⁾

Analizom brojnog stanja učenika u srednjim i srednjim stručnim školama u Beogradu u školskoj 1940/41. godini, možemo zapaziti da se u većini škola brojno stanje na kraju školske godine razlikuje od brojnog stanja prilikom upisa učenika. Ovo tumačimo prilikom novog stanovništva u grad neposredno pred napad Nemačke na Jugoslaviju.

Tabelarni pregled o brojnog stanju profesora govori o istom broju kao i na početku školske godine. Ovaj podatak koji se navodi u godišnjim izveštajima beogradskih škola nije pouzdan ni tačan, jer izvestan broj nastavnog osoblja u toku Aprilskog rata gubi život, ili biva zarobljen od strane neprijatelja. Iz brojnih izveštaja direktora škola Komesaru za prosvetu, saznajemo da se oko 20 profesora beogradskih srednjih škola nalazi u neprijateljskom zarobljeništvu. Kao primer navešćemo V mušku realnu gimnaziju, čija su četiri profesora dopala nemačkog zarobljeništvu.

Broj pomoćnog osoblja u gimnazijama i stručnim školama, iz godišnjih izveštaja, nije mogao da se utvrdi, jer u izveštajima nema potpunih podataka na koje bi se mogli osloniti.

Da okupator želi da izvrši ukidanje pojedinih škola u okupiranoj Srbiji možemo videti iz obaveštenja objavljenog u »Službenim novinama«, br. 135 od 16. avgusta 1941. godine. On nalaže da se u Beogradu ukine klasična gimnazija —

¹⁷⁾ Isto, 7. jun 1941. godine.

¹⁸⁾ Isto, 8. s. i 10. jun 1941. godine.

Broj učenika beogradskih srednjih i srednjih stručnih škola u školskoj 1940—1941. godini

Upisano	Na kraju šk. god.	Profesora	Oznaka	Vrsta škole
1.210	1.265	60	I	Državna ženska realna gimnazija
1.590	1.584	45	II	" " " " " "
980	981	44	III	" " " " " "
865	871	50	IV	" " " " " "
661	630	50	V	" " " " " "
1.088	1.035	48	VI	" " " " " "
1.400	1.380	56	VII	" " " " " "
1.442	1.478	65		mešovita
845	838	36	I	Ženska gimnazija »Kraljica Marija«
750	739	41	II	Državna muška realna gimnazija
1.011	1.031	54	III	" " " " " "
751	735	36	IV	" " " " " "
838	775	39	V	" " " " " "
1.262	1.305	50	VI	" " " " " "
1.113	1.139	42	VII	" " " " " "
574	587	32	VIII	" " " " " "

IX						
	Državna muška realna gimnazija	870	843	43		
	Državna muška realna gimnazija					
	»Kralj Aleksandar I«	314	312	21		
	Realka	632	579	32		
	Muška učiteljska	385	368	47		
	Ženska učiteljska	303	284	23		
	Gradanska-vežbaonica	132	67	—		
	Gradanska »Nikola Tesla«	120	121	—		
	Gradanska III mešovita	250	253	28		
	Gradanska IV mešovita	150	139	—		
	Gradanska »Petar II«	150	120	—		
	I Trgovačka akademija	828	778	35		
	II Trgovačka akademija	755	700	30		
	Srednja tehnička škola	600	595	35		
	Nemačko-srpska gimnazija	70	—	27		
	Nemačka građanska škola	78	—	—		
	Rusko-srpska muška gimnazija	223	—	—		
	Rusko-srpska ženska gimnazija	217	—	27		
	Ukupno upisanih učenika	22.457	—	24		

koja u 1940/41. godini prerasta u potpunu gimnaziju. On tu svoju politiku sprovodi i u Banatu, gde ukida niz škola.

U momentu kada je rad u školama počeo, okupator naređuje da se iz prosvete i svih državnih službi uklone Jevreji, i u tom smislu upućuje se raspis svim školama: »Sve nastavnike i nastavnice srednjih, učiteljskih i građanskih škola koji su Jevreji, ne određivati ni na kakvu dužnost u školama do dalje naredbe«. ¹⁹⁾

U cilju neutralisanja otpora omladine, okupator i domaći izdajnici — da bi je držali na oku, formiraju srednjoškolske radne čete. One su posebne ili mešovite i obuhvataju omladinu uzrasta od 14—18 godina.

O kraju školske 1940/41. godine izveštavaju se učenici preko štampe, o podizanju školskih svedočanstava u periodu između 1. i 5. jula 1941. godine. Tako »Novo vreme« od 30. juna 1941. godine, izveštava učenike gimnazije »Kralj Aleksandar I« u Beogradu, da mogu podići svedočanstva i izveštaje od 2—5. jula, u zgradi III ženske gimnazije.

NASTAVA U 1941/42. GODINI

Krajem avgusta meseca 1941. godine u dnevnoj štampi pojavljuju se oglasi koji objavljuju početak nove školske godine.

Da školska godina počinje u izvanrednim uslovima, to je svima jasno. Teškoće su u prvom redu materijalne prirode. U pitanju su školske zgrade, koje su delom uništene, delom zauzete od neprijateljske i kvislinške vojske, a samo mali broj zgrada, uz povećan broj učenika, stoji na raspolaganju za odvijanje osnovne delatnosti — nastave.

Nove prilike, nastale posle 6. aprila 1941. godine, izražavale su promene i u nastavi. Dolazi odmah do privremene izmene čitavog programa iz nacionalne grupe predmeta. Zatim je u nastavnom programu smanjen broj predmeta, a grupisanje predmeta izvršeno je prema ondašnjim pedagoškim i režimskim shvatanjima. Konačno redigovan Nastavni plan i program donosi se i usvaja tek u novoj 1942/43. školskoj godini.

Nova školska godina počinje sa povećanim brojem učenika, zbog velikog priliva izbeglica. Otud u školskoj 1941/42. godini dolazi do otvaranja

¹⁹⁾ Ministarstvo prosvete — Odeljenje za srednje škole, f. 28 r. 173. Akt datiran 12. maja 1941. godine. — Ovom naredbom označen je i kraj službovanja Jevreja — profesora. Neposredno za ovim aktom usledila je i zabrana upisa jevrejske dece u ma koju školu.

novih škola, i to: 6. oktobra 1941. godine, u delu zgrade osnovne škole »Matija Ban«, otvara se Državna nepotpuna mešovita realna gimnazija — na Banovom brdu. Odlukom predsednika Ministarskog saveta broj 1616 od 28. oktobra 1941. godine, otvara se nova gimnazija — Državna X muška realna gimnazija, u prostorijama VI muške gimnazije. Otvaranje nove gimnazije je neophodno jer Državna VI muška realna gimnazija ima 48 odeljenja, pa se otvaranjem nove gimnazije, polovina učenika Državne VI muške realne gimnazije prevodi u novootvorenu.

Sve srednje škole u Beogradu počinju nastavu između 8—10. oktobra. U dnevnoj štampi od 8. oktobra objavljena je informacija da su gimnazije počele sa radom. Ministarstvo prosvete ima težak zadatak u pogledu smeštaja srednjih škola. Srednje škole se smeštaju u prostorijama osnovnih škola, i to po nekoliko škola se nalazi u jednoj zgradi. Nastava usled toga trpi, časovi su svedeni na 35 minuta, a brojni predmeti su reducirani, ili se drže u znatno smanjenom fondu časova.

U vezi upotrebe školskih udžbenika za 1941/42. godinu, izdato je naređenje da se svi školski udžbenici moraju podneti na odobrenje i pregled. Izdavanje novih udžbenika, moguće je uz prethodno odobrenje nemačkog vojnog zapovednika za Srbiju.

Celokupna nastava za vreme okupacije izvođena je u duhu »svetosavlja«, velikosrpstva i religioznosti. Pripreme za izradu novog Nastavnog programa bile su prožete nacionalističkim duhom i usmerene na raspirivanje nacionalne mržnje.

Zbog nedostatka ogrevnog materijala i školskog prostora, nastava traje od 10. oktobra do 15. novembra, kada se organizuje nastavni rad po kućama učenika, dok nastavnici vrše kontrolu rada. U martu mesecu u srednjim školama odvijaju se ispiti iz narativnih predmeta, sa osrednjim rezultatima.

Već u drugoj polovini marta meseca počinje redovna nastava u II polугоду — ali samo za mali broj škola. Početak nastave u beogradskim srednjim školama je bio između 8. i 15. aprila 1942. godine.

Podaci o brojnosti učenika u školskoj 1941/42. godini pokazuju da je broj učenika nižih razreda neuporedivo veći nego broj učenika u višim razredima.

Podaci iz priložene tabele za 1941/42. školsku godinu pokazuju i da je broj učenika veći od broja učenika, a godišnji izveštaji školske 1940/41. godine, da one imaju bolji uspeh. Utvrđen je i

Broj učenika beogradskih srednjih i srednjih stručnih škola u školskoj 1941—1942. godini

Oznaka	Vrsta škole	Upisano 1. IX	Broj	Učenika
I	Državna realna ženska gimnazija	"	1.062	Učenika
II	" " " " " "	"	1.281	"
III	" " " " " "	"	1.570	"
IV	" " " " " "	"	1.003	"
V	" " " " " "	"	1.029	"
VI	" " " " " "	"	1.178	"
VII	" " " " " "	"	980	Mešovita
I	Državna ženska »Kraljica Marija«	"	1.197	Učenika
II	Državna muška realna gimnazija	"	838	Učenika
III	" " " " " "	"	713	"
IV	" " " " " "	"	1.031	"
V	" " " " " "	"	624	"
VI	" " " " " "	"	737	"
VII	" " " " " "	"	1.580	"
VIII	" " " " " "	"	1.192	"
IX	" " " " " "	"	567	"
X	" " " " " "	"	623	"

podaci dati uz VI m.

I	Državna muška gimnazija	836	Mešovita
II	»Kralj Aleksandar I«	473	Učenika
III	Realka	253	Mešovita
IV	Građanska mešovita	148	»
V	Građanska »Nikola Tesla«	184	»
I	Građanska škola mešovita	150	»
II	Građanska škola mešovita	78	»
III	Građanska vežbaonica uz VPS	828	»
	Državna trgovačka akademija	700	»
	Državna trgovačka akademija	657	»
	Državna trgovačka akademija	156	Učenici
	Rusko-srpska muška gimnazija	232	Učenica
	Rusko-srpska ženska gimnazija	72	Mešovita
	Nemačko-srpska gimnazija	98	»
	Nemačka građanska škola	473	»
	Nepotpuna gimnazija — Banovo brdo	364	Učenica
	Ženska učiteljska škola	140	Učenika
	Muška učiteljska škola		
	Ukupno upisanih učenika 1. IX 1941.	23.047	

tačan broj učenika građanskih škola u Beogradu, — njihov broj u odnosu na broj škola veoma je skroman. Da bi se ovo stanje u građanskim školama poboljšalo, pruža se mogućnost upisa učenicima do 5. februara 1942. godine. Treba pomenuti i broj učenika novootvorene Državne nepotpune mešovite gimnazije na Banovom brdu, koji je impozantan, — upravo koliki i broj učenika Realke u Beogradu. U školskoj 1941/42. godini broj trgovačkih akademija se povećava, otvara se još jedna, pored dve već postojeće.

List »Novo vreme« od 21. aprila 1942. godine, donosi izveštaj o završetku školske 1941/42. godine. Školska godina se produžava kako bi se bar donekle nadoknadili gubici u nastavi u zimskom periodu 1941/42. godine, izazvani prekidom nastave zbog specifičnih uslova:

- 1) da predavanja u svim srednjim, učiteljskim i građanskim školama prestanu, i to: za IV i VIII razred srednjih škola, V razred učiteljskih i IV razred građanskih škola 15. juna, a za sve ostale razrede svih škola 27. juna;
- 2) da se godišnji uspeh saopšti učenicima IV i VIII razreda srednjih škola i IV razreda građanskih škola na dan 17. juna, a svima ostalim u julu mesecu;
- 3) da se prijemni ispit za upis u I razred srednjih škola održi u vremenu od 20—25. avgusta;
- 4) da se upis učenika u srednje, učiteljske i građanske škole izvrši u vremenu od 24—29. avgusta.

NASTAVA U ŠKOLSKOJ 1942/43. GODINI

Poučeni iskustvom iz školske 1941/42. godine, školsku 1942/43. godinu prosvetne vlasti započinju ranije. U osnovnim školama, školska godina počinje 15. avgusta, kada učenike vode na priziv Sv. duha, a 17. avgusta započinje redovna nastava.

U srednjim i srednjim stručnim školama početak školske godine vezan je za 1. septembar, što ranijih godina nije bio slučaj.

Nova školska godina počinje sa povećanim brojem učenika u osnovnim školama. Ministarstvo prosvete i verâ donosi odluku o ponovnom otvaranju — u Savamali, bivše narodne škole »Zmaj Jovanović«, koja je u Aprilskom ratu razrušena.

Poređenjem podataka iz 1941/42. školske godine sa podacima o broju učenika u školskoj 1942/43. godini, može se videti da je broj učenika u višim razredima gimnazija znatno smanjen. Zapaža se da se broj učenika u gimnazijama povećao u odnosu na školsku 1941/42. godinu.

Manji broj učenika u višim razredima muških gimnazija tumači se pritiskom neprijatelja i kvislinga, koji često hapse napredne omladince, a takođe agituju kod učenika viših razreda za dobrovoljačke odrede i četnike, uz obećanje o bržem završetku škole i boljim pozicijama u budućem društvu.

Ovakav stav izaziva revolt učenika. On se ogleda u njihovom ispisivanju iz škola, prelasku u druge škole ili napuštanju redovnog školovanja.

Ako analiziramo broj učenika u građanskim školama, možemo videti da se broj učenika u školskoj 1942/43. godini povećao u poređenju sa školskom 1941/42. godinom. Ova pojava može se pratiti i u ostalim stručnim školama, što do 1942. godine nije bio slučaj.

U školskoj 1942/43. godini otvara se još jedna škola, to je bogoslovija »Sv. Sava«. Ona je otvorena na osnovu odluke Arhijerejskog Sinoda i saglasnosti prosvetnih vlasti, kao prva pravoslavna bogoslovija na teritoriji Vojnog zapovednika Srbije.²⁰⁾

Privremeno se menja, kao što je već ranije bilo rečeno, nastavni program iz nacionalne grupe predmeta, predmeta koji su ujedno bili i najosetljiviji po neprijatelja i novu ideologiju nacionalizma.

Skraćeni nastavni program za srednje škole usvojen je od strane Glavnog prosvetnog Saveta Ministarstva prosvete br. 470 od 25. septembra 1942. godine, a na predlog Prosvetnog odbora od 5. septembra 1942. godine.

S obzirom na teškoće koje su iskrsele u vezi školskog prostora i neredovnih prilika pod kojima škole rade, po ukazanoj potrebi a na osnovu paragrafa 19, 20. i 24. Zakona o srednjim školama usvaja se za školsku 1942/43. godinu skraćeni nastavni program za sve srednje škole na teritoriji Vojnog zapovednika Srbije.

²⁰⁾ Do Drugog svetskog rata u nas je bilo 5 bogoslovija, i to: u Sremskim Karlovcima, Prizrenu, Bitolju, Sarajevu i Cetinju. Bogoslovija „Sv. Sava“ otvorena je u Nišu, ali za vreme okupacije nije radila sve vreme. Ona radi samo jednu godinu, da bi bila zatvorena zbog specifične situacije. Do otvaranja bogoslovije dolazi posle okupacije, uz odobrenje Ministarstva prosvete vlade DFJ.

Broj učenika beogradskih srednjih i srednjih stručnih škola u školskoj 1942—1943. godini

Oznaka	Vrsta škole	Upisano 1. IX	Broj	Učenika
I	Državna realna ženska gimnazija	"	927	Učenika
II	"	"	1.200	Učenica
III	"	"	1.026	"
IV	"	"	622	"
V	"	"	1.024	"
VI	"	"	994	"
VII	"	"	883	Mešovita
	Državna ženska »Kraljica Marija«	"	997	Učenica
I	Državna muška realna gimnazija	"	614	Učenika
II	"	"	613	"
III	"	"	1.029	"
IV	"	"	674	"
V	"	"	681	"
VI	"	"	845	"
VII	"	"	1.102	"
VIII	"	"	566	"
IX	"	"	810	"

X	"	"	"	"	"	776	"
					Državna muška »Kralj Aleksandar I«	576	"
					Realca :	332	"
I					Građanska škola	200	Mešovita
II					Građanska škola »Nikola Tesla«	217	"
III					Građanska škola	195	"
IV					Građanska škola	200	"
V					Građanska vežbaonica uz VPS	175	"
I					Trgovačka akademija	750	"
II					Trgovačka akademija	637	"
III					Trgovačka akademija	500	"
					Rusko-srpska muška gimnazija	133	"
					Rusko-srpska ženska gimnazija	242	"
					Nemačka gimnazija	118	"
					Nemačka građanska škola	100	"
					Nepotpuna gimnazija — na Banovom brdu	541	"
					Ženska učiteljska škola	313	"
					Muška učiteljska škola	238	"
					Ukupno upisanih učenika 1. IX 1942.	22.052	

Ako uporedimo stari nastavni program sa novim, skraćenim, vidimo da je novim nastavnim programom obuhvaćeno 14 predmeta, dok je u starom programu, koji je važio do školske 1941/42. godine, bilo 18 predmeta.

U novom programu uočavamo da nedostaje 5 predmeta, i to: crtanje, pisanje, pevanje, gimnastika i ručni rad.

Programom se uvodi nov jezik — italijanski, koji će u školskoj 1943/44. godini opasno ugroziti francuski jezik — za koji se traži da se izbaci iz programa.

Novonastale prilike odrazile su se i na nastavu u osnovnim školama. Stari nastavni program obuhvatao je 14 predmeta, dok se novim vrše sažimanja, i promene naziva; sad predmeta ima 7.

NASTAVA U ŠKOLSKOJ 1943/44. GODINI

Da školska 1943/44. godina počinje u izvanredno teškim prilikama, svima je jasno. Nemačka ratna mašina koja je tako blistavo krenula u »osvajanje sveta«, doživljava svoje najveće poraze. To je godina uspeha savezničkih snaga. Počev od Staljingrada, preko Severne Afrike, Pacifika, pa do jugoslovenskog ratišta, niže se pobeda za pobedom. Svoj strah od sutrašnjice neprijatelj ne može da sakrije.

Revolucionarna srednjoškolska omladina, koja je martovskom provalom 1942. godine bilo skoro razbijena, u 1943. godini ponovo se aktivira.

Pod ovakvim, kako unutrašnjim tako i spoljnopoličkim prilikama, koje su krajnje nepovoljne po okupatora i domaće kvislinge, počinje nova školska godina, za koju ni sami okupatori i kvislinzi nisu sigurni da će se završiti.

Kako u Beogradu tako i u unutrašnjosti, nova školska godina počinje, u svim srednjim i njima sličnim školama, 1. septembra.

I u školskoj 1943/44. godini broj upisanih učenica veći je od broja učenika, isto kao i u školskoj 1942/43. godini. Zapaža se da je broj učenika u nižim razredima gimnazije povećan, dok viši razredi u pojedinim gimnazijama jedva broje — u VIII razredu, jedno ili dva odeljenja. Iz tabele za školsku 1943/44. godinu vidi se da je povećan broj učenika u rusko-srpskim gimnazijama, kao i u učiteljskim školama, koje ne mogu da daju dovoljan broj diplomiranih učitelja, jer su mnoge učiteljske škole u Srbiji zatvorene, pa se kasnije pristupa otvaranju jednogodišnjeg tečaja za učitelje.

Po broju upisanih učenica najbrojnija je VI državna ženska realna gimnazija, koja u školskoj 1943/44. godini, u odnosu na školsku 1942/43. godinu ima 98 učenica više. Mada nemamo podatke za sve stručne škole, sa velikom verovatnoćom možemo zaključiti da je povećan broj učenika i u školama ovoga profila.

Povećan je broj učenika u nepotpunoj gimnaziji na Banovom brdu, kao i u svim školama na periferiji, u koje dolaze deca iz okolnih sela.

Broj pomoćnog osoblja je veoma mali, pa više direktorskih izveštaja govori upravo o nedostatku nekvalifikovane radne snage.

S obzirom na povećan broj učenika u građanskim školama, dolazi do otvaranja nove građanske škole.

(Brojno stanje učenika II, III i V građanske škole nije moglo da se utvrdi zbog nepotpune dokumentacije. Takođe nije moglo da se dođe do bilo kakvih tačnih podataka o broju učenika u II i III Državnoj trgovačkoj akademiji, kao i za Nemačku gimnaziju i Nemačku građansku školu.

Prema tome broj od 19.480 učenika je samo približan broju upisanih 1. IX 1943. godine).

Završetak I polugođa u svim srednjim školama planiran je za kraj februara meseca.

Od 1—25. marta održavaju se ispiti iz prve grupe predmeta. To su predmeti koji se mogu spremiti i individualno (Veronauka, Higijena, Istorijska, Prirodopis, Fizika i Hemija).

Odmah počinju predavanja u drugom polugođu, a kandidati će na kraju godine polagati predmete koje će slušati tokom letnje nastave.

Ono što je posebno interesantno, jer unosi novinu u nastavu, to je nov način ocenjivanja učenika srednjih i srednjih stručnih škola. Na kraju svakog polugođa ocenjuje se uspeh svakog predmeta ovim ocenama odličan (10 i 9), vrlo dobar (8 i 7), dobar (6 i 5), slab (4 i 3) i rđav (2 i 1). Ocena dovoljan (2), koja je bila do sada prelazna u izvesnim stručnim školama, prestaje da važi.

Vodi se računa i o vladanju učenika. Merilo za ocenjivanje ostalo je staro, — ocene za vladanje su: primerno, vrlo dobro, dobro i loše. Učenik koji dobije iz vladanja ocenu loše, ne može se upisati u istom mestu kao redovan učenik.

Broj učenika beogradskih srednjih i srednjih stručnih škola u školskoj 1943—1944. godini

Oznaka	Vrsta škole	Upisano 1. IX	Broj	Učenika
I	Državna ženska realna gimnazija	"	925	Učenika
II	"	"	1.150	"
III	"	"	1.060	"
IV	"	"	1.005	"
V	"	"	1.046	"
VI	"	"	1.092	"
VII	"	"	824	Mešovita
I	Državna ženska gimn. »Kraljica Marija«	"	986	Učenika
II	Državna muška realna gimnazija	"	700	Učenika
III	"	"	659	"
IV	"	"	1.058	"
V	"	"	799	"
VI	"	"	700	"
VII	"	"	898	"
VIII	"	"	766	"
IX	"	"	505	"
X	"	"	714	"
	"	"	611	"

I	Državna muška gimnazija »Kralj Aleksandar I«	»	480	»
II	Realka	»	570	»
III	Gradanska škola	»	205	Mešovita
IV	»	»	—	»
V	»	»	—	»
I	Gradanska vežbaonica uz VPS	»	216	»
II	Trgovačka akademija	»	—	»
III	»	»	700	»
	»	»	—	»
	Rusko-srpska muška gimnazija	»	156	Učenika
	Rusko-srpska ženska gimnazija	»	254	Učenica
	Nemačka gimnazija	»	—	»
	Nemačka građanska škola	»	—	»
	Nepotpuna gimnazija na Banovom brdu	»	570	Mešovita
	Muška učiteljska škola	»	274	Učenika
	Ženska učiteljska škola	»	407	Učenica
	Ukupno upisanih učenika 1. IX 1943.	»	19.480	»

Aprila 1944. godine, posle prvih savezničkih bombardovanja, sve beogradske škole prestale su sa radom na neodređeno vreme. Ovim bombardovanjem oštećene su i školske zgrade, i to: škola »Kralj Petar II« i »Matija Ban« na Banovom brdu.

S obzirom na nastalu situaciju Ministar prosvete i verâ izdaje odmah naređenje svim direktorima srednjih, srednjih stručnih i građanskih škola: sve škole raspustiti do daljeg naređenja, da učenici bilo u unutrašnjosti ili gradu spremaju predmete za ispite, a direktori škola moraju biti prisutni svakog dana u školi zbog važnog saopštenja.

O dovršetku školske 1943/44. godine, donosi se odluka:

- »1. Razredni ispiti polagaće se samo iz naučnih predmeta i to samo usmeno.
2. Redovni učenici VIII razreda gimnazije polagaće razredne ispite samo iz onih predmeta koje nisu polagali u martu mesecu i koji se ne polažu na višem tečajnom ispitu.
3. Učenici koji su položili razredne ispite i svršili 4 razred gimnazije, neće polagati niži tečajni ispit.«²¹⁾

Ispiti se polažu u selima pored Beograda ili na dalekoj beogradskoj periferiji, u seoskim kafanama i privatnim kućama, uz zvuke sirena i buku savezničkih aviona.

U periodu od 25—30. avgusta vrši se upis učenika za novu školsku 1944/45. godinu. Upis traje do 5. septembra, kada posle zvaničnog saopštenja, prestaje upis u svim beogradskim školama.

S obzirom na aktuelne događaje, približavanje jedinica NOVJ Beogradu, nastaje pometnja, koja dovodi i do toga da školska godina nije ni počela. Nova školska godina započeće u oslobođenoj zemlji.

²¹⁾ „Službene novine“, br. 56/44.